

Η χρονική αλληλουχία των γεγονότων δεν έχει ακόμα αποκατασταθεί σε όλο της το βάθος. Ούτε άλλωστε γνωρίζουμε επακριβώς, τι πραγματικά συνέβη. Εκείνο όμως που με βεβαιότητα μπορούμε να πούμε είναι ότι ο εικοστός αιώνας π.Χ. γνώρισε τεράστιες αλλαγές. Μετακινήσεις λαών που μιλούσαν συγγενικές (της ινδοευρωπαϊκής ομογλωσσίας) διαλέκτους έφεραν τα πάνω κάτω στην Ευρασία, αν και σημαντικές ανατροπές σημειώθηκαν και σε περιοχές όπου οι νέοι άποικοι ποτέ δεν έφτασαν.

Οπωσδήποτε, στα τέλη του 20ού αιώνα, εκεί γύρω στα 1900 π.Χ., στη Μ. Ασία ξεφύτρωσε ο πολιτισμός των Χετταίων, ενώ, στη Μεσοποταμία φάνηκαν οι Εβραίοι, ορθώθηκε το κράτος των Βαβυλωνίων, προέκυψαν οι Ασσύριοι και, στην Αίγυπτο, άρχισε η εποχή του κραταιού Μέσου Βασιλείου.

Στον Ελλαδικό χώρο, ξεκίνησε η Μεσοελλαδική περίοδος στη στεριά και η Μεσοκυκλαδική στα νησιά. Οι ερευνητές υποθέτουν πως γι' αυτό φταίνει οι πρώτοι Έλληνες, που κατέφθασαν στην περιοχή. Ξεκίνησαν με μεμονωμένες κι αραιές ειρηνικές διεισδύσεις, που, αργότερα, πήραν τη μορφή μαζικής μετανάστευσης. Κανένας από αυτούς δε φαίνεται να πάτησε το πόδι του στην Κρήτη, όπου ο μεσογειακός τύπος κυριαρχεί. Κι όμως, πέντε με έξι βασιλικά ανάκτορα κτίζονται ταυτόχρονα σε επίκαιρα σημεία φανερώνοντας ισάριθμες βασιλικές επικράτειες. Όλα τα ανάκτορα κτίζονται γύρω στο 1.900 π.Χ. σηματοδοτώντας την έναρξη της Παλαιοανακτορικής περιόδου. Στα επόμενα διακόσια χρόνια, τα παλάτια αυτά θα καταστραφούν τρεις φορές. Τις δυο πρώτες, οι καταστροφές μάλλον έπαιρναν επιδιόρθωση κι αυτό έγινε. Την τρίτη, η καταστροφή ήταν τόσο ριζική, ώστε καμιά επισκευή δε χωρούσε. Οι Κρήτες τα ξανάκτισαν από την αρχή, ξεκινώντας τη Νεοανακτορική περίοδο του Μινωικού μεγαλείου. Ήταν το 1.700 π.Χ.

Τι, όμως, έγινε στην Κρήτη κι έφερε την ανατροπή του 1.900; Υποθέσεις κάνουν οι ειδικοί. Η πιο πειστική λέει πως πραγματικά φταίνει οι απέναντι νεοφερμένοι. Οι τοπάρχες τους είδαν σαν απειλή. Το μόνο που είχαν να κάνουν, ήταν να συνασπιστούν και να εκλέξουν τον πρώτο μεταξύ ίσων ως αρχηγό. Μπορεί αυτός ο πρώτος μεταξύ ίσων να μην υποδείχτηκε από τους άλλους αλλά να αναδείχτηκε αρχηγός επιβάλλοντας τη θέλησή του. Η κεντρική εξουσία δημιουργείται με σύστημα και τέλεια οργάνωση που αποκλείει την είσοδο παρείσακτων στην επικράτεια. Τα ανάκτορα μάς μιλούν γι' αυτούς: Ξέρουμε για τέσσερις, υποθέτουμε γι' ακόμα δύο.

Ο ένας ήταν στην Κνωσό κι έλεγχε την βόρεια και κεντρική περιοχή, έχοντας το πιο μεγάλο παλάτι. Ο δεύτερος κατείχε τη νότια και κεντρική περιοχή (τον πλούσιο και

πυκνοκατοικημένο κάμπο της Μεσαράς), έχοντας κτίσει τα ανάκτορά του στη Φαιστό, τον λόφο που δεσπόζει στη νότια είσοδο από τη θάλασσα. Ο τρίτος πρέπει να βρισκόταν στα Μάλια κι έλεγχε την κεντρικοανατολική περιοχή και τον Ισθμό (τον εμπορικό δρόμο των 12 χλμ. από τις νότιες ως τις βόρειες ακτές). Ένας τέταρτος κατείχε την ανατολική περιοχή, έχοντας ανάκτορο στη Ζάκρο. Ένα μικρότερο ανάκτορο, που βρέθηκε στην πεδιάδα Αμαρίου, στο Ρέθυμνο, φανερώνει την ύπαρξη τοπικού βασιλιά, ενώ η μυθολογία, που αναφέρει ότι ο Μίνωας έκτισε μια πόλη στη Βαλχανία, κοντά στα Χανιά, μας κάνει να υποθέτουμε πως υπήρξε και έκτος.

Αυτά τα ανάκτορα ήταν πολύπλοκα και πολυδαίδαλα κτίρια, σωστοί λαβύρινθοι. Μας μιλούν για την ύπαρξη συστημάτων ιεραρχίας, γραφειοκρατίας, διοίκησης. Μας αποκαλύπτουν την ύπαρξη βασιλικών εργαστηρίων, που όχι μόνο κάλυπταν τις ανάγκες όσων ζούσαν σ' αυτά, αλλά και τροφοδοτούσαν με προϊόντα το εξαρτημένο από τη βασιλική οικογένεια εξωτερικό εμπόριο.

Ένας σφραγιδολίθος της δυναστείας του Χαμουραπί της Βαβυλώνας, αιγυπτιακές πηγές κι ευρήματα στη Φοινίκη, στη Μ. Ασία, στην Κύπρο κι αλλού μαρτυρούν για το τεράστιο πλάτος των εμπορικών σχέσεων της Κρήτης σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο. Οι Κυκλαδίτες αρχίζουν να υποχωρούν στις θάλασσες. Στα τέλη της περιόδου, τα νησιά τους βρίσκονται κάτω από την κρητική επιρροή. Οι εξαγωγές επεκτείνονται και στις υπηρεσίες και κατασκευές. Τεχνίτες και μηχανικοί από την Κρήτη κατασκευάζουν τα λιμενικά έργα στο νησί Φάρος, στο Δέλτα του Νείλου. Άλλωστε, η πείρα και η γνώση τους καθρεφτίζεται στα έργα στην ίδια την Κρήτη. Στην Κνωσό, βρέθηκε πολύπλοκο σύστημα αποχέτευσης από αυτή την εποχή.

Η υδροδότηση των ανακτόρων γινόταν με σύστημα σωληνώσεων από πηλό και με τρόπο που φανερώνει πως οι κατασκευαστές γνώριζαν τις αρχές και τους νόμους της Υδραυλικής επιστήμης. Εξάλλου, το νερό ερχόταν από υδραγωγείο, που απέχει δέκα χλμ. Τα πολυώροφα κτίρια δεν ήταν υπόθεση μόνο των βασιλέων. Υπήρχαν και στους οικισμούς και ήταν αρκετά περιποιημένα με σοβαντισμένους τοίχους και δάπεδα. Πλακίδια από φαγεντιανό υλικό μας αποκαλύπτουν πώς ήταν οι προσόψεις τους.

Στα ανάκτορα, οι ανέσεις καθρεφτίζονται στα αναπαυτικά καθίσματα, στην ποικιλία από σερβίτσια που θα ξετρέλαιναν κάθε σύγχρονη νοικοκυρά, σε απίθανων επινοήσεων σκεύη (για παράδειγμα, βρέθηκε πιάτο με ενσωματωμένο τυροτρίφτη), στη μεγάλη γκάμα από επιτραπέζια αγγεία, στα εκπληκτικά σκεύη της κουζίνας...

Η ζωή ήταν ειρηνική. Τίποτα μα τίποτα δε βρέθηκε που να φανερώνει εκδηλώσεις βίας. Ακόμα και οι κατοπινές ταυρομαχίες αποτελούσαν αναίμακτες ακροβατικές επιδείξεις. Μόνη εκδήλωση βίας, αν μπορεί να ονομαστεί έτσι, ήταν το ψάρεμα.

Στρατός, πολεμικό ναυτικό και οχυρωματικά έργα ούτε στην κατοπινή περίοδο υπήρχαν. Όλα στηρίζονταν σε μια περίφημη οργανωμένη θεοκρατική διοίκηση με τον βασιλιά αρχηγό του πολυπληθούς ιερατείου. Οι μύθοι για τον Μίνωα (που άλλωστε ανανέωνε την εξουσία του κάθε εννέα χρόνια παίρνοντας την εντολή από τον ίδιο τον θεό), τον Ραδάμανθυ, τον χάλκινο Τάλω κ.λπ. απηχούν την αντίληψη ότι οι νόμοι ήταν θεϊκοί. Ουσιαστικά, έχουμε να κάνουμε με μια ελέω θεού μοναρχία. Τα πάντα αυτό υπογράμμιζαν. Μεγάλα τμήματα των ανακτόρων, πάντα στη δυτική πτέρυγα, ήταν αφιερωμένα στη λατρεία. Ο Νικ. Πλάτων μιλά για «ανάκτορο - ιερό». Άλλοι, κι ανάμεσά τους ο Πολ. Φορ, το πάνε πιο μακριά: Δεν υπήρχαν, λένε, παλάτια! Αυτά που εμείς νομίζουμε ανάκτορα ήταν ναοί, όπως ναοί ήταν τα κτίσματα μέσα στους περιβόλους στο Σέσκλο, στο Διμήνι, στις Κυκλάδες, παντού. Η γραμμή, λένε, είναι μία και ανιχνεύσιμη: Σέσκλο, Διμήνι, Σουβλωτό Μουρί, Λαβύρινθος. Κοιτάξτε, λένε, την αίθουσα του θρόνου στην Κνωσό: Μοιάζει να μην την έχει πατήσει κανένας. Κοιτάξτε τα ανάκτορα των άλλων περιοχών της Κρήτης. Αν υπήρχαν βασιλιάδες, γιατί ποτέ κανένας τους δεν προσπάθησε να επιβληθεί στους άλλους; «Επειδή είχαν μεταξύ τους θαυμαστή συνεργασία, ώστε να αποτρέψουν πιθανούς εισβολείς», απαντούν οι υποστηρικτές του Μίνωα - βασιλιά. «Δεν υπήρχε Μίνωας - βασιλιάς», ανταπαντούν οι άλλοι: «Υπήρχε το ιερατείο, που διεύθυνε τα πάντα και καλλιεργούσε τον μύθο του αθάνατου Μίνωα - εντολοδόχου του θεού. Η εφεύρεση έρχεται κατευθείαν από τους Σουμέριους. Εκεί, το ιερατείο δημιουργήθηκε από τον βασιλιά για να γίνει τα μάτια και τα αφτιά του στην επικράτεια. Όσπου το ιερατείο δυνάμωσε, ανάτρεψε τον βασιλιά κι ανέλαβε αυτό την εξουσία. Στην Κρήτη, το ιερατείο πήρε τα ηνία από την αρχή. Χάρη σ' αυτό, άλλωστε, οι Κρήτες έμαθαν να γράφουν».

Είναι κι αυτή μια άποψη. Ο καιρός θα δείξει, ποιος έχει δίκιο. Αυτό που σίγουρα γνωρίζουμε είναι ότι στα 1.700 π.Χ. όλα τα ανάκτορα γκρεμίστηκαν από άγνωστη αιτία. Τα νέα που κτίστηκαν, εγκαινίασαν τη Νεοανακτορική περίοδο και σηματοδοτούν το μεγαλείο της μινωικής αυτοκρατορίας.

Στην απέναντι, νότια, ακτή της Μεσογείου, γύρω στα 1950 π.Χ., ο Φαραώ Μεντουχотέπ Β' μπόρεσε να επιβληθεί στους τοπικούς ηγεμόνες και να αποκαταστήσει την ενότητα του κράτους της Αιγύπτου, ξεκινώντας την εποχή του Μεσαίου Βασιλείου. Δεν ξέρουμε πολλά γι' αυτόν και σχεδόν τίποτα για τους διαδόχους του, πέρα από το γεγονός ότι έφαγαν τα

χρόνια τους πολεμώντας με βεδουίνους στα ανατολικά του Δέλτα του Νείλου. Στα 1890, η γενιά τους ανατράπηκε από τον Αμενεμχάτ Α', ιδρυτή της ένδοξης 12^{ης} δυναστείας.

Ο Αμενεμχάτ δημιούργησε διοικητικό σύστημα που επιβίωσε την επόμενη μισή χιλιετία και καθιέρωσε τη λατρεία του θεού Αμμωνα, νίκησε Λίβυους στα δυτικά, Νουβίους στο νότο, Ασιάτες στα ανατολικά, αλλά δεν μπόρεσε να καταργήσει την κληρονομική μεταβίβαση του αξιώματος του νομάρχη από πατέρα σε γιο. Στα γεράματά του, προσέλαβε συνάρχοντα τον γιο του, Σανουστρίτ Α'. Έχει διασωθεί ως τις μέρες μας η έμμετρη συνταγή που ο φιλόστοργος πατέρας έδωσε στον γιο του, ώστε να γνωρίζει, τι πρέπει να κάνει για να καταφέρει να κυβερνήσει σωστά:

«Για να γίνεις ο βασιλιάς της Γης,

για να αυξήσεις τα αγαθά σου,

να είσαι σκληρός στους υπηκόους σου°

ο λαός υποστηρίζει πάντα αυτόν που φοβάται.

Μη τον πλησιάζεις μόνος,

μη γεμίζεις την καρδιά σου με αγάπη για έναν αδελφό,

μην έχεις φίλο.

Όταν κοιμάσαι, να φυλάς για τον εαυτό σου την καρδιά σου,

γιατί κανένας δεν έχει φίλους στις ημέρες της δυστυχίας».

Ο Σανουσρίτ πρόσθεσε στα κρατικά έργα μια διώρυγα ανάμεσα στον Νείλο και την Ερυθρά Θάλασσα κι αυτού ο εγγονός, ο Αμενεμαάτ Γ', έκτισε τον Λαβύρινθο του Φαγιούμ και κατασκεύασε τη λίμνη Μοίριδα.

Όλοι τους έφαγαν τα χρόνια τους πολεμώντας δεξιά κι αριστερά, αλλά στην εποχή τους εμφανίστηκε ένα νέο είδος τέχνης: Η λογοτεχνία και ως πεζογραφία και ως ποίηση. Χάθηκαν άδοξα, παραχωρώντας το σκήπτρο στις 13^η και 14^η δυναστείες που βασίλευσαν παράλληλα, υπονόμισαν η μια την άλλη και καλλιέργησαν το έδαφος για να υποταγεί η Αίγυπτος στους Υξώς, λαό της ινδοευρωπαϊκής ομογλωσσίας που κυριάρχησε στη χώρα γύρω στα 1700 με 1650 π.Χ. κι εγκαταστάθηκε για τα καλά επί περίπου δυο αιώνες.

Η αληθινή δόξα της Αιγύπτου πηγάζει κυρίως από το Νέο Βασίλειο κι αντιφεγγίζει ως τις απαρχές των πρώτων δυναστειών, εξαιτίας των Πυραμίδων, του Χέοπα κυρίως, που, από σύμβολο απολυταρχίας και κτηνώδους καταπίεσης, καθαγιάστηκε μέσα από τους αιώνες ως ένα από τα επτά θαύματα της Αρχαιότητας: Το πιο σκοτεινό και πιο βάρβαρο. Ο Αιγυπτιακός πολιτισμός είναι γέννημα θρέμμα του Νέου Βασιλείου. Όταν όμως αυτό δημιουργήθηκε, ήδη υπήρχαν πίσω του αιώνες παρουσίας του Κρητομυκηναϊκού πολιτισμού, ενώ ο σοφός Βαβυλώνιος Χαμουραμπί αποτελούσε ήδη μακρινό παρελθόν.

Απλά, οι Βαβυλώνιοι είχαν την ατυχία να χαθούν στο πέρασμα των αιώνων, ενώ η μινωική και μυκηναϊκή κληρονομιά αναδύθηκαν μέσα από τους όγκους των χωμάτων μόλις τον ενάμισι τελευταίο αιώνα. Οι πανύψηλες πυραμίδες παραήταν δύσκολο να σκεπαστούν από την άμμο της λήθης.

.....ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ **ΣΤΕΡΙΑ** **ΚΥΚΛΑΔΕΣ** **ΚΡΗΤΗ**

2.800 - 1.900 (2.600 - 1.900)

ΠΡΩΙΜΗ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΠΡΩΤΟΚΥΚΛΑΔΙΚΗ ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ

ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ

1.900 - 1.600 (1.900 - 1.700)

ΜΕΣΗ ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΜΕΣΟΚΥΚΛΑΔΙΚΗ ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ

ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ ----- (1.700 - 1.425)

----- ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ

1.600 - 1.100 ----- (1.425 - 1.100)

ΥΣΤΕΡΗ ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΥΣΤΕΡΟΚΥΚΛΑΔΙΚΗ ΜΕΤΑΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ

ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ

(Έθνος της Κυριακής, 10.9.2000) (τελευταία επεξεργασία, 2.9.2009)